

آثار زوال حقوق مالکیت صنعتی بر قراردادهای انتقال فناوری

مهدی امینی^۱، زهره امیرپور^۲

^۱استادیار دانشگاه حقوق شهرکرد

^۲کارشناسی ارشد حقوق تجارت بین الملل دانشگاه غیردولتی-غیرانتفاعی خاتم

چکیده

مالکیت صنعتی به عنوان یک حق به دلایل گوناگونی ایجاد می‌شود و پس از ایجاد مورد حمایت قانون می‌باشد؛ بنابراین دارنده این حق با حمایت قانون می‌تواند از آن حق با شرایطی خاص در مدت قابل توجهی به طور انحصاری متمتع شود و آن را مبنای قراردادهای و تعهدات متعدد قرار دهد. گاه این حق ممکن است به دلایل گوناگونی زائل شود. زوال حق مالکیت صنعتی اسباب گوناگونی دارد، که آثار آن‌ها متفاوت است به ویژه آنکه صاحب حق به استناد حق ایجاد شده اقدام به انعقاد قرارداد با اشخاص نماید. از این رو پرسش اصلی این است چنانچه حق مالکیت صنعتی زائل شود چه پیامدهایی را برطرفین قرارداد و اشخاص ثالث دارد. پاسخ فرضیه اصلی این تحقیق آن است که پیامدهای زوال نسبت به حقوق اشخاص ثالث با توجه به سبب زوال متفاوت است با این همه اثر زوال و نوع و میزان تاثیر زوال، به علت آن ارتباط و وابستگی کامل دارد. آثار زوال گاهی ناظر به آینده است و گاهی هم دارای اثر قهقرایی است. در مواردی که زوال نتیجه فساد و یا بطلان اسباب و فقدان شرایط اساسی حق باشد، اثر قهقرایی دارد. در مواردی که اثر زوال قهقرایی باشد صاحب حق مالکیت صنعتی مکلف به جبران ضرر اشخاص ثالث است. اینکه علت زوال ناشی از فساد عوامل و اسباب ایجاد حق باشد؛ بنابراین تمامی قراردادهای منعقد، محکوم به بطلان است در اینصورت دارنده گواهی‌نامه صنعتی ناشی از اسباب فساد که به طور غیرعادلانه صاحب حق گردیده است، تمامی حقوق مکتسبه پس از آن نامشروع است و وی باید همه‌ی امور و اوضاع را به حالت گذشته و سابق اعاده نماید. دارنده حق نامشروع باید تمامی خسارت‌های ایادی قبل و ایادی بعدی را به دلیل ایفای ناروا جبران کند. چنانچه زوال به دلایل ارادی و قانونی فسخ، اقاله، منفسخ شود، اثر آن نسبت به آینده است. در صورتی که زوال ناشی از اسباب قانونی و یا انحلال ارادی باشد، تمامی حقوق کسب شده از زمان ایجاد حق تا زمان انحلال مشروع و در مالکیت صاحب حق است.

واژگان کلیدی: حقوق مالکیت صنعتی، حقوق مالکیت معنوی، انحلال قراردادها، اسقاط و اعراض از حق

مقدمه

حقوق مالکیت صنعتی به علل و اسباب متفاوت قانونی ایجاد می‌شود و پس از ایجاد آن، دارنده حق انحصاراً مورد حمایت قانون‌گذار است و بهره‌برداری از آن حقوق الزاماً با اذن و موافقت مالک حقوق می‌باشد؛ اما این حقوق تا زمانی انحصاری و مورد حمایت قانون است که مستقر و پابرجا باشد و پس از زوال آن قابلیت و ویژگی انحصاری را از دست می‌دهد. دلایل زوال حقوق مالکیت صنعتی متعدد است. این دلایل عبارتند از: اعراض از مالکیت، پایان مدت حمایت یا عدم تمدید مدت حمایت و بطلان گواهی‌نامه.

حقوق مالکیت صنعتی منحصرأ در قلمرو فعالیت های اقتصادی کاربرد دارد و با وجود گستردگی فعالیت های اقتصادی ملی و فراملی موقعیتی ویژه به دست آورده است. امروزه محصولات فکری با اینکه عینیت ندارند، دارای ارزش تجاری می باشند. از طرفی انتقال فناوری به عنوان شاخه ای از حقوق مالکیت صنعتی که به معنای زنجیره ای منظم از فعالیت های هدفمند در راستای به کارگیری مجموعه عناصری که منجر به انتقال فناوری از کشوری به کشور دیگر می شود، تبدیل به موضوعی بسیار مهم در سطح داخلی و بین المللی گردیده است. با توجه به اهمیت موضوع و سکوت قانونگذار در حقوق ایران در خصوص قراردادهای انتقال فناوری و آثار زوال حقوق مالکیت صنعتی بر قرارداد مزبور بایستی موضوع اثر زوال حقوق مالکیت صنعتی و طرفین قرارداد و اشخاص ثالث مورد تحلیل قرار گیرد.

پیشینه تحقیق

با توجه به اینکه حقوق مالکیت صنعتی در ایران نسبت به سایر نهادهای حقوقی مطلب جدیدتری می‌باشد و در این خصوص تحقیقات عمده‌ای صورت نگرفته است فلذا اقتضا داشت تحقیق جامعی صورت گیرد. تحقیقات گوناگونی صرفاً در خصوص یکی از اسباب زوال یعنی ابطال گواهی‌نامه صورت گرفته است. کتب مختلفی در حوزه مالکیت صنعتی و معنوی و قرارداد انتقال فناوری وجود دارد که عبارتند از: حقوق معنوی، دکتر اسدالله امامی، کتاب مالکیت صنعتی دکتر اسدالله امامی و کتاب حقوق انتقال فناوری دکتر ابراهیم رهبری و کتاب دکتر محمد احسنی فروز و همچنین مقاله‌هایی مرتبط با موضوع با عناوین تاثیر ابطال گواهی‌نامه ثبت اختراع در اثر فقدان تازگی و گام ابتکاری بر وجوه پرداختی در قرارداد لیسانس و علی‌روحی زاده مجید عباس تبار فیروزجاه که به یکی از شاخه‌های قراردادهای انتقال فناوری پرداخته و مقاله موجبات و آثار ابطال گواهی‌نامه حق اختراع دکتر محمود صادقی و دکتر مهدی امینی وجود دارد.

در خصوص آثار سایر علل زوال حقوق مالکیت صنعتی بر قراردادهای انتقال فناوری و تاثیر آن بر اشخاص ثالث بررسی صورت نگرفته که در این تحقیق بدان‌ها پرداخته می‌شود.

اهداف تحقیق

در حقوق ایران با وجود فقدان قانون خاص در خصوص آثار زوال حقوق مالکیت صنعتی و قراردادهای انتقال فناوری وجایگاه بسیار پراهمیت قراردادهای مزبور هدف در این پایان‌نامه بررسی احکام حاکم بر آثار زوال حقوق مالکیت صنعتی بر قراردادهای انتقال فناوری و رویکرد قوانین و رویه قضایی ایران در این خصوص می‌باشد.

سوالات تحقیق**سوال اصلی:**

(۱) زوال حق مالکیت صنعتی بر قراردادهای انتقال فناوری چه اثری دارد؟

سوالات فرعی:

(۱) زوال حق مالکیت صنعتی چه تاثیری بر حقوق اشخاص ثالث (مصرف کننده) دارد؟

(۲) زمانی که انتقال فناوری شرط ضمن قرارداد باشد، زوال حق مالکیت صنعتی چه تاثیری بر قرارداد اصلی دارد؟

فرضیه‌های تحقیق**فرضیه اصلی:**

با اینکه حق مالکیت صنعتی به چه علتی زایل شود اثرش بر قرارداد انتقال فناوری متفاوت است. چنانکه حق مالکیت صنعتی باطل اعلام شود اثر بطلان قهقرایی است و قرارداد از روز انعقاد باطل می‌باشد. لیکن چنانچه زوال حق مالکیت صنعتی در نتیجه پایان مدت حمایت، اعراض از مالکیت منحل شود قرارداد انتقال فناوری از روز انحلال فاقد هرگونه اثر حقوقی خواهد بود و اثر زوال نسبت به آینده است و به گذشته تسری نمی‌یابد.

فرضیه فرعی:

۱- بسته به اینکه سبب زوال چه باشد آثار آن متفاوت خواهد بود. اگر زوال بعلت اعراض، فسخ، عدم تمدید اعتبار و یا بطلان گواهی‌نامه به دلیل عدم رعایت نظامات دولتی پس از صدور آن باشد، اثر زوال نسبت به آینده است و ثالثی که کالایی را خریده که بخشی از ثمن آن مربوط به حق مالکیت صنعتی بوده حق رجوع به ایادی ماقبل خود را از آن جهت ندارد؛ اما اگر سبب زوال بطلان به سبب فساد در زمان صدور گواهی‌نامه باشد، اثر قهقرایی داشته و به گذشته سرایت می‌کند. ثالث از باب بخشی از ثمن که در قبال حق مالکیت صنعتی پرداخته حق رجوع به ایادی ماقبل خود را دارد.

۲- در صورتی که قرارداد انتقال فناوری ضمن عقد دیگری به صورت شرط نتیجه یا شرط فعل آمده باشد، اصولاً انحلال قرارداد انتقال فناوری که ضمن عقد قرارداد دیگری است، سبب بطلان یا انفساخ عقد اصلی نمی‌شود چرا که انحلال یا بطلان فرع (شرط) نباید صدمه‌ای به اصل عقد وارد شود زیرا شرط ماهیت اعتباری خود مختار ندارد؛ تابع به عقد است یعنی وقتی که شرط به عنوان یک تعهد تبعی در ضمن عقدی قید شود با عقد اصلی تشکیل ارتباط می‌کند.

روش شناسی تحقیق

انجام تحقیق به روش توصیفی تحلیلی و روش گردآوری مطالب، روش کتابخانه‌ای است. از طریق تجزیه و تحلیل منابع و با توجه به دکترین حقوقی و رویه قضایی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

ادبیات نظری**مفهوم حقوق مالکیت صنعتی**

به صورت کلی مالکیت صنعتی به مجموعه حقوق و سلطه یا اقتداری است که شامل موضوعات صنعتی مختلفی نظیر اختراعات و هرگونه پدیده‌ای که خصوصیت صنعتی یا تجاری داشته باشد خلق شده است و مالک آن حق دارد تا به صورت انحصاری اما موقتی از آن بهره‌برداری کند.

لازم به ذکر است تعریف قانونی از مالکیت صنعتی در نظام حقوقی ایران و در نظام‌های حقوقی بسیاری از کشورها مانند کشور مصر فرانسه مشاهده نمی‌گردد. مهم‌ترین دلیل این عدم توجه تنوع موضوعات این حقوق است زیرا قرار دادن هر یک از موضوعات تعدد مالکیت صنعتی در یک تعریف قانونی به صورت جامع و مانع آسان به نظر نمی‌رسد، حتی در صورت امکان در عمل مشکلات عدیده‌ای را در پی خواهد داشت.

حق اختراع

اختراع عبارت است از یک محصول نوین صنعتی یا کشف هر نوع وسیله جدید یا اعمال وسایل موجود به صورت نوین برای حصول یک نتیجه یا یک محصول صنعتی و کشاورزی.

البته تعریف فوق حتی با وجود مشابهت قوانین کشورهای متعدد در ضوابطی که به منظور تحقق یک اختراع است یکسان و مشابه نیست.

علامت تجاری

یکی از مهم‌ترین مواردی که مورد حمایت حقوق مالکیت صنعتی و تجاری است، علائم و اسامی تجاری است. نام و علامت تجاری مورد قبول پدیده‌ای است که در طول زمان و با صرف مخارج بسیاری ضمن خطر پذیری فراوان به دست آمده باشد.

مارک یا علامت تجاری نشان یا امتیاز انحصاری است که ضمن معرفی نوعی از محصول یا خدمات به عموم و متمایز ساختن آن از محصولات یا خدمات مشابه دارای ضمانت اجرای قانونی باشد.^{۱۱}

طرح های صنعتی

یکی از مصادیق طرح های کاربردی در معنای عام کلمه هستند که موجب تغییر در ترکیب یا شکل یک محصول یا کالا می-گردند. در واقع به وسیله طرح های صنعتی جنبه های زیبایی و کاربردی محصول برای پذیرفته شدن و قابلیت تولید ارتقا میابد.

مدارهای یکپارچه

یکی دیگر از مصادیق مالکیت صنعتی بحث طرح های ترکیبی مدارهای یکپارچه مدارهای کامل الکترونیک است. طرح های ترکیبی مدارهای یکپارچه و به طور معمول، محصول سرمایه گذاری های کلان است.

اسرار تجاری

امروزه یکی از موضوعات قابل توجه در مالکیت صنعتی اسرار صنعتی و رمز راز تجاری و حمایت از آن است. اسرار تجاری یک رویه، فرایند، طرح یا مجموعه اطلاعاتی هست که در کسب و کار به منظور دستیابی به مزیت نسبت به رقبا مورد استفاده قرار می گیرد، به عبارت دیگر مجموعه تجربیات و اطلاعات حرفه ای و تمهیداتی که در ساخت محصول یا فعالیت تجاری به کار گرفته شده است. در تعدادی از نظام های حقوقی به این رموز، اطلاعات افشا نشده نیز گفته می شود. به عنوان نمونه در موافقت نامه ی تریپس مورخ ۵ آوریل ۱۹۹۴ هم از همین عنوان استفاده کردند.

نشانه های مبدأ جغرافیایی

نشانه های جغرافیایی اصطلاحی نسبتاً جدید است و در سال های اخیر در مذاکرات بین المللی مورد بحث قرار گرفته است اما در عین حال مفاهیم متعددی در زمینه حمایت از این نشانه ها مورد بحث قرار گرفته است.

تعریف قرارداد انتقال فناوری

به صورت کلی دو تعریف از انتقال فناوری مطرح است، در یک مفهوم، منظور از انتقال فناوری عبارت است از بهره جویی از فناوری در مکانی به جز مکان اولیه که ایجاد و خلق شده است.

طبق تعریف مزبور، انتقال فناوری فرایندی است که باعث ایجاد جریان از منبع به دریافت کننده آن می شود اما به بیانی دیگر منظور از انتقال فناوری جذب و تحصیل فناوری توسط گیرنده فناوری می باشد.

قرارداد انتقال فناوری از منظر حقوقی

تعریفی که کمی پیشتر ارائه شد قرارداد انتقال فناوری را به معنای اعم بیان نمود. از منظر و دیدگاه علم حقوق در مفهوم انتقال، بحث زوال {مالکیت}، {مال} از مالکیت فعلی و ایجاد مالکیت برای مالک جدید مطرح می شود؛ بنابراین قرارداد انتقال فناوری در مفهوم حقوقی قراردادی است که موضوع یا مورد آن انتقال فناوری باشد و اینکه در دسته بندی کلیه اموال جزء اموال معنوی و همچنین در زمره ی حقوق عینی و ذهنی قرار دارد.^۲

روش های رایج قراردادی در قرارداد انتقال فناوری

قرارداد انتقال فناوری به روش های مختلفی منعقد میگردد که در این تحقیق صرفاً به روش های رایج اشاره می شود.

خرید حق مالکیت صنعتی

یکی از متداول ترین اشکال انتقال فناوری، خرید کل حقوق انحصاری مربوط به یکی از موضوعات حقوق مالکیت صنعتی ثبت شده می باشد. موضوع حقوق مالکیت صنعتی بدون هیچگونه کمبود زمانی یا دیگر شرایط از سوی مالک آن، به فرد یا شخص حقوقی دیگر، انتقال می یابد. این روش انتقال بنابراین قراردادی کتبی صورت می گیرد که قرارداد انتقال یا فروش نامیده می شود. بر پایه این قرارداد، ارتباط واگذارنده یا انتقال دهنده با موضوع حق مالکیت فکری قطع و این حقوق به مالکیت انتقال گیرنده در می آید. کلیه کشورها در خصوص شکل قرارداد فروش گواهی نامه موضوع حقوق مالکیت صنعتی

۱. امامی، اسدالله، حقوق مالکیت صنعتی، نشر میزان، ۱۳۹۶، صفحه ۱۸۴

۱. احسنی فروز، محمد، قرارداد انتقال تکنولوژی، نشر دادگستر، چاپ دوم، ۱۳۹۶، صفحه ۶۸ تا ۷۱

مقرراتی وجود دارد. قرارداد می‌بایست کتبی و در اداره ثبت، ثبت شوند. در مورد واگذاری حقوق انحصاری مربوط به الگوهای اشیای مصرفی، طرح‌های صنعتی، علائم تجاری و دیگر انواع مالکیت‌های صنعتی استفاده مورد بهره‌مندی قرار می‌گیرد.

خرید حق امتیاز

در این روش حقوق فناوری که برای سازمان دیگری می‌باشد به صورت کلی یا جزئی به سازمان گیرنده در برابر پرداخت مبلغ یا ارائه خدمات واگذار می‌گردد. به عبارت دیگر دارنده پروانه اختراع یا نوع دیگری از مالکیت‌های فکری به دیگری اجازه می‌دهد از حقوق مالک پروانه اختراع را در خصوص موضوع پروانه، اعمال نماید. این روش دستیابی به تکنولوژی، معمولاً در صنایع غذایی و دارویی و نیز فعالیتهای خدماتی مورد استفاده قرار می‌گیرد. این روش انتقال فناوری به قرارداد پروانه بهره‌برداری (لیسانس) نیز معروف است. لیسانس طریقه منحصر بفرد در انتقال فناوری نیست اما آنچه باعث شده است که در مقایسه با سایر شیوه‌های انتقال فناوری از اهمیت زیادی برخوردار باشد، انعقاد انبوهی از قراردادهای لیسانس به ارزش میلیاردها دلار در سطح جهانی می‌باشد^۳

فرانشیز

یک نوع خاصی از خرید حق امتیاز (Licensing) است که در آن دریافت‌کننده تکنولوژی از جانب مالک تکنولوژی مورد حمایت مداوم قرار می‌گیرد. به عنوان مثال: می‌توان از تأمین مواد اولیه، تأمین بازار یا آموزش پرسنل نام برد.^۲

همکاری مشترک

در این روش دو یا چند بنگاه توان تکنولوژیک، دانش و منابع خود را به صورت یک تکنولوژی خاص به اشتراک می‌گذارند که در آن طرفین همکاری، در سود و زیان آن شریک خواهند بود. معمولاً در پروژه‌های بزرگ که هزینه‌ها و ریسک سرمایه‌گذاری بالا می‌باشد استفاده از این نوع روش انتقال، اهمیت زیادی پیدا می‌کند. این روش در بعضی از منابع سرمایه‌گذاری مشترک نامیده می‌شود.^۳

قراردادهای کلید در دست

در این روش گیرنده، تکنولوژی را در قالب یک پروژه کامل از دارنده تکنولوژی خریداری کرده و مراحل طراحی، نصب و راه‌اندازی، بهره‌برداری اولیه توسط دهنده تکنولوژی مدیریت و اجرا می‌شود. در موارد ویژه‌ای، آموزش و پشتیبانی نیز جزء قرارداد می‌باشد.

قراردادهای توسعه و تحقیق پیمانکاری

در این روش سازمان بخشی از فعالیتهای تحقیق و توسعه خود را به صورت یک پروژه تعریف و به سازمان‌های دیگر به صورت قرارداد پیمانکاری تحویل می‌دهد.

جاسوسی صنعتی

در این روش دسترسی به اطلاعات فنی و تکنولوژیک از طرق مختلف، بدون اطلاع رضایت دارنده تکنولوژی محقق می‌شود. در این روش با وجود تردید اخلاقی، یک تصمیم منطقی برای دستیابی به تکنولوژی می‌باشد. این روش در صنایع با تکنولوژی‌های توسعه یافته که منجر به ارتقاء در تکنولوژی و بازار می‌شود، استفاده بیشتری دارد.

قراردادهای تجارت متقابل یا بیع متقابل

در این روش، دارنده منبع تکنولوژی می‌پذیرد که امکانات تولیدی را برای گیرنده فراهم کند و در آینده از محصولات تولیدی وی به عنوان باز پرداخت اصل و سود سرمایه‌گذاری خود، خریداری کند. لازم به ذکر است در قراردادهای بیع متقابل نه تنها شامل ماشین‌آلات و وسایل می‌شوند بلکه همچنین شامل استفاده از دانش فنی و کمک‌های فنی عرضه کننده تکنولوژی که برای تولید محصولات به کار می‌رود. قرارداد بیع متقابل، استفاده و بهره‌برداری از منابع طبیعی و

^۱ و ^۲ احسنی فروز، محمد، قرارداد انتقال تکنولوژی، نشر دادگستر، چاپ دوم، ۱۳۹۶، صفحه ۸۳ تا ۹۰

انسانی ارزان در کشور دریافت‌کننده تکنولوژی است. مهم‌ترین انگیزه برای دریافت‌کننده تکنولوژی، انتقال تکنولوژی صنعتی و بهره‌برداری حداکثر از منابع طبیعی و انسانی در کشور خودش است.

اصلی‌ترین ویژگی‌های قرارداد انتقال فناوری

در این مبحث ویژگی‌های قرارداد را از جهت موضوع و طرفین و سایر ویژگی‌ها که عموماً تابع قواعد عمومی قراردادهاست مورد بررسی قرار می‌دهیم.

از جهت طرفین

در بحث ویژگی‌های قرارداد انتقال فناوری از جهت طرفین این گونه است که این قرارداد وابسته به شخص است به این معنا که ضابطه شخصی ملاک است نه ضابطه نوعی مبنی بر موضوع قرارداد و نیابت‌پذیری در قراردادهای که به موجب قواعد عمومی قراردادهای و به استناد ماده ۱۹۶ و ۱۹۸ قانون مدنی به عنوان یک اصل پذیرفته شده است، به جز مواردی استثنائی که در این قرارداد حاکم نمی‌باشد. در قرارداد انتقال فناوری در یک ماده مستقل با عنوان انتقال حقوق و تکالیف و تعهدات قرارداد به غیر حتماً شرط می‌شود که انتقال‌دهنده، حق انتقال و واگذاری کامل یا جزئی هیچ یک از حقوق و تعهدات و تکالیف موضوع قرارداد و یا ناشی از این قرارداد را به غیر ندارد.

از جهت موضوع

مصادقات‌های فناوری موضوع قرارداد گوناگون است و تا مرحله‌ای که به نوع موضوع مربوط می‌شود همین گوناگونی در موضوع، موجب تفاوت در جزئیات هر قرارداد انتقال فناوری شده است. به عبارت دیگر هر قرارداد انتقال فناوری متناسب با نوع موضوع با دیگر قراردادهای انتقال فناوری تفاوت دارد. درگیری انتقال‌دهنده فناوری و ماهیت وابستگی انتقال‌گیرنده بر اساس ماهیت محصولی که باید تولید شود یا فرآیندی که باید اعمال گردد یا مطابق با تجهیزات یا عوامل تولید یا حتی ماشین‌آلات صنعتی مورد نیاز برای بهره‌برداری از فناوری متغیر است و متفاوت می‌باشد. همچنین پیش‌تر ذکر شده است که: باید توجه داشت که عوامل مختلف مثل ماهیت فناوری و... معاملات فناوری و چهارچوب تعهدات آن‌ها را از هم متمایز می‌سازد.^۴

سایر ویژگی‌های قرارداد انتقال فناوری

سایر ویژگی‌های این قرارداد از لحاظ نام شباهت دارد به سایر قراردادهای اما از جهت اینکه این ویژگی‌ها علاوه بر اینکه در محتوا نسبت به قرارداد انتقال فناوری جنبه اختصاصی پیدا می‌کند، بیانگر ماهیت حقوقی قرارداد مورد نظر است ناگزیر به اختصار به این عناوین از جمله لزوم قرارداد، عهدی یا تملیکی بودن، رضایی یا تشریفاتی بودن، معوض یا مجانی بودن، معین بودن (با نام یا بی‌نام) و مختلط بودن می‌پردازیم.

لزوم قرارداد

به موجب ماده ۲۱۹ قانون مدنی که مقرر می‌دارد: عقود که بر طبق قانون واقع شده باشد بین متعاملین و قائم مقام آن‌ها لازم الاتباع است. تمامی عقود و قراردادهای از جمله قرارداد انتقال فناوری لازم الاتباع هستند؛ به عبارت دیگر هر عقد یا قراردادی که مبنای قانونی داشته باشد الزام‌آور بوده و طرفین موظفند تعهدات ناشی از آن عقد یا قرارداد را اجرا نمایند یا لزوم وفای به عهد مبتنی بر آیه شریفه افو بالعقود و عموم المومنون عند شروطهم هیچ تردیدی در لزوم قرارداد انتقال فناوری وجود ندارد. از این رو بر هم زدن این قرارداد بدون اجازه قانون یا بر خلاف توافق طرفین امری نامتعارف و خلاف اصول است.^۵

عهدی یا تملیکی بودن

طبق ماده ۱۸۳ قانون مدنی اثر اصلی همه قراردادهای ایجاد تعهد است، هرگاه این تعهد به محض ایجاد اجرا بشود عقد را تملیکی می‌نامند اما اگر دین به وجود آید و اجرای آن به تاخیر بیفتد عقد عهدی تلقی می‌شود؛ بنابراین قرارداد انتقال و فناوری قراردادی عهدی است، یا حق عینی جزئی‌تر نیست و با ایجاب و قبول طبق فرآیندی که در قرارداد انتقال فناوری دارد چیزی به طرفین منتقل و تعهدات ناشی از قرارداد انتقال فناوری به محض ایجاد و همزمان با آن اجرا نمی‌شود.

^۴ see, Licensing Guide for Developing Countries, Geneva 1977, (WIPO), P18,n.11.

^۵ _ محقق داماد، دکتر سید مصطفی، قواعد فقه، بخش مدنی ۲ ص ۱۳۶.

طبق فرآیند انتقال فناوری، کیفیت و ماهیت آن که قبلاً مورد بحث بوده است اساساً انتقال فناوری متوجه مالکیت نمی‌شود زیرا توانایی‌های انتقال‌دهنده است که با انجام آن در نتیجه اجرای قرارداد فناوری هم به صورت تکوینی محقق می‌گردد، تملیکی به حساب آوردن قرارداد انتقال فناوری امری بدون علت است.

یکی از مهم‌ترین دلایلی می‌توان قرارداد انتقال فناوری را عقدی عهدی نامید: قرارداد انتقال فناوری قراردادی است که به موجب آن مالک فناوری در برابر عوضی معلوم، متعهد می‌شود و در نتیجه اجرای تعهدات قراردادی خود، انتقال‌گیرنده را همانند خودش از هرجهت، مسلط بر فناوری، قادر به استفاده از آن و در نتیجه دارنده فن‌آوری نماید. در این تعریف به طور صریح بحث تعهد و یا همان عهدی بودن این قرارداد بیان شده است.^۶

رضائی یا تشریفاتی بودن

قرارداد انتقال فناوری را می‌توان از جمله قراردادهای تشریفاتی به حساب آورد برای صحت آن رعایت تشریفات به خصوصی لازم است. در حقوق ایران که قانون خاصی برای انتقال فناوری وجود ندارد باید به قانون ثبت اختراعات رجوع نمود، حداقل در مورد قراردادی که فناوری موضوع آن ثبت شده باید تشریفات خاصی رعایت شود. به موجب ماده ۵۰ قانون جدید ثبت اختراعات قرارداد انتقال فناوری که موضوع آن فناوری ناشی از اختراعات ثبت شده می‌باشد باید به اداره مالکیت صنعتی تسلیم گردد تا در برابر اشخاص ثالث قابل استناد باشد. ماده ۴۰ قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰ هم هرگونه معامله راجع به ورقه اختراع باید به موجب سند رسمی به عمل بیاید و در دفتر ثبت اختراعات نیز مندرج شود تا نسبت به اشخاص ثالث معتبر باشد. در حقوق ایران چون قانون خاصی وجود ندارد به قواعد عمومی مراجعه می‌کنیم و از آنجا که اصل بر غیر تشریفاتی بودن عقود می‌باشد بنابر این اصل، قرارداد مذکور غیر تشریفاتی است؛ اما می‌توان بر مبنای قیاس اولویت تشریفاتی بودن آن را توجیه نمود زیرا در مقررات برخی از کشورها نظیر استرالیا، یونان، چین، ویتنام می‌بینیم که با وجود اینکه قراردادهایی با موضوع دانش چگونگی ثبت شده را غیر تشریفاتی اعلام کردند اما بر لزوم ثبت قراردادهای با موضوع دانش چگونگی ثبت نشده که ظاهراً مبتنی بر همین قیاس است تاکید کرده‌اند.^۷

معوض یا مجانی بودن

مجانای بودن قراردادی استثنایی است و بنابراین اصل بر معوض بودن عقود و قراردادهای است و قرارداد انتقال فناوری نیز تابع همین اصل می‌باشد و دلیلی بر مستثنا بودن آن وجود ندارد و علاوه بر این که در عرف این قرارداد از جمله قراردادهای مهم تجاری محسوب می‌شود و غیر معوض بودن قرارداد تجاری اصولاً قابل تصور نمی‌باشد؛ و در نهایت از تصریح و معوض بودن قرارداد در تعریفی که برای آن طبق قانون مدنی ارائه شده است، این قرارداد و شرایط و آثار آن بر طبق قواعد عمومی تعیین می‌شود است و علتی برای تردید در این ویژگی قرارداد وجود ندارد.^۸

معین بودن عقد

طبق قانون مدنی در تعریف عقد معین تصریح کرده‌اند: عقدی است که در قانون مبنای معین دارد و قانون‌گذار به دلیل اهمیت و کثرت استعمال در شرایط و آثار آن را معین نموده است مثل بیع و اجاره و قرض و صلح و شرکت و ضمانت... و عقود بی‌نام یا غیر معین را هم عقود معرفی کردند که در قانون دارای نام و عنوان خاصی نیست و شرایط و آثار آن بر حسب قواعد عمومی قراردادهای معین می‌شود.

با توجه به تعاریف فوق بی‌تردید باید قرارداد انتقال فناوری را عقد بی‌نام و معین تلقی کرد. در نتیجه این قرارداد از اهمیت خاصی برخوردار است. کثرت استعمال آن در عرف به همین نام قرارداد انتقال فناوری به حدی است که به صراحت می‌توان ذکر کرد یکی از بنام‌ترین قراردادهای در حوزه تجارت بین‌الملل و در حقوق مالکیت فکری است قانون‌گذار نیز در قانون انتقال

۱. شهیدی، مهدی، تشکیل قراردادهای و تعهدات، ص ۶۵، ش ۳۴. کاتوزیان، امیر ناصر، اعمال حقوقی، قراردادهای-ایقاع، ص ۳۴ ش ۳۸ و عقود معین ۱ صفحه ۲۹ شماره ۱۴

^۷ WIPO Model Law for Developing countries on invention, & See Michael Blankeney, Legal Aspect of the Transfer of Technology to Developing countries, oxford 1989

^۸. کاتوزیان، امیر ناصر، اعمال حقوقی قراردادها، صفحه ۳۶ شماره ۱۹. مواد ۲۶۵، ۲۷۰، ۷۲۰ قانون مدنی

فناوری بسیاری از کشورها در موارد متعدد تعریف، شرایط و آثار و احکام آن را معین کرده و مثالی پیدا از قراردادی است که با گذشت زمان و به دلیل نیازهای صنعتی اقتصادی در حقوق جدید اصالت یافته و قواعد ویژه‌ای برای آن تبیین شده است.^۹

عقد مختلط

عقد مختلط متشکل از چند قرارداد است.

اگر قرارداد انتقال فناوری را عقدی مختلط بدانیم به دلیل آنکه این اختلاطات اصولاً ناشی از دو وجهی بودن فناوری و گستردگی تعهداتی است که انتقال دهنده باید برای تحقق انتقال اجرا نماید و تحقق انتقال، تعهد اصلی در این قرارداد محسوب می‌شود بنابراین قرارداد انتقال فناوری عقدی است مشخص و در قالب عقدی مستقل و واجد یک شخصیت واحد تشکیل شده است به همین علت است که تعهد به تحقق انتقال فناوری، اساسی‌ترین محور این قرارداد به حساب می‌آید و سایر تعهداتی که وجودشان برای تحقق انتقال ضروری است به عنوان فرع و جوانب عقد اصلی محسوب می‌شود؛ بنابراین این قرارداد در مجموع به عنوان عقدی مستقل موضوع توافق طرفین قرار می‌گیرد؛ بنابراین لازم است که تمام قرارداد را به شکل مستقل در نظر گرفت و آن را جزء عقود معین و تابع احکام خاص خود پنداشت.^{۱۰}

اسباب زوال حقوق مالکیت صنعتی

آنچه در خصوص اسباب زوال مورد توجه است این است که دلایل زوال برآثار آن تاثیرگذار است و پیامدهای حقوقی آن را تعیین می‌کند. در نتیجه چنانچه اسباب مالکیت و کسب حق مالکیت صنعتی نامشروع و غیرقانونی و یا ناشی از عملیات متقربانه باشد که منجر به بطلان گواهی‌نامه مربوطه می‌شود در نتیجه آنچه اتفاق می‌افتد تحصیل مال نامشروع و ایفای نارواست و اسباب فاسد آثار قانونی و صحیح ندارد. زوال در مواردی در واقع کشف از بطلان است و آنچه که اتفاق افتاده آثار غیرقانونی یک عمل فاسد است. این امر به مفهوم آن است که تمامی اتفاقات انجام شده پس از کشف فساد باید به حالت سابق اعاده شود. اگر بخواهیم به درستی بررسی کنیم وصف چنین امری زایل شدن حق نیست بلکه کشف از فساد و بطلان است زیرا حقی ایجاد نشده تا زایل شود از این رو هم اموری که انجام شده است و اوضاعی که پیش آمده باید به حالت سابق اعاده شود.

اثر زوال حق مالکیت صنعتی بر قراردادهای انتقال فناوری مستقل

طرفین قرارداد به منظور تحقق انتقال فناوری بصورت مستقل قرارداد را منعقد نموده لیکن در اثنای مدت قرارداد حقی که موضوع معامله قرار گرفته به عللی زایل می‌گردد. این زوال بر طرفین و اشخاص ثالث تاثیر گذار می‌باشد.

اثر اعراض و عدم تمديد اعتبار نسبت به قرارداد انتقال فناوری و طرفین آن

اگر دارنده گواهی‌نامه اعراض نماید یا بدون عذر موجه اقدام به تمديد اعتبار گواهی‌نامه که اماره‌ای بر اعراض است، ننماید، بدین معناست که به صورت ارادی از مدت حمایت باقی‌مانده صرف نظر کرده است. اثر حقوقی اعراض نسبت به آینده می‌باشد. بعد از اعراض حقوق انحصاری در زمره اموال عمومی قرار می‌گیرند و تمام مردم می‌توانند بدون نیاز به مجوز دارنده گواهی‌نامه از آن حقوق استفاده نمایند.^{۱۱}

اما مسئله مهم زمانی است که دارنده‌ی گواهی‌نامه به موجب قراردادی اعم از (لیسانس جوینت ونچر و...) فناوری را به انتقال‌گیرنده منتقل کرده باشد و در قبال آن عوضی دریافت نموده باشد. آنچه مشخص است آن است که طرفین یک قرارداد نسبت به هم حقوق و تکالیفی دارند که منشاء آن قرارداد منعقد است. از سوی دیگر منشاء حقوق و تکالیف طرفین در قراردادها حقوق انحصاری صاحب گواهی‌نامه است. اینگونه قراردادهای زمانی معتبرند که دارنده گواهی‌نامه کماکان صاحب آن باشد؛ اما اگر صاحب گواهی‌نامه از حقوق و مالکیت خود نسبت به گواهی‌نامه اعراض نماید باید گفت که منشاء قرارداد آن‌ها از

^۹ کاتوزیان، امیر ناصر، عقود معین، صفحه ۱۶ و ۱۷ شماره ۷

^{۱۰} See, Jean – Marie Deleuze, op.cit, 1st English Edition, Translated by: John S. Gilies, B.A, LL.B (Toronto), D.E.A. (paris), Compu – Mark 1981, P.123.

^{۱۱} میرقاسم جعفرزاده و عباس مرادی، اعراض واثر آن بر زوال حق اختراع، ۱۳۹۷

بین رفته است. در چنین فرضی تکلیف قرارداد چه می‌شود؟ در پاسخ باید گفت برابر ماده ۲۱۹ قانون مدنی قراردادها معتبر و دارای آثار قانونی هستند مگر اینکه به سبب قانونی منحل شوند. سبب انحلال قرارداد در مواد مختلف قانون مدنی بر شمرده شده است. بطلان فسخ انفساخ اقاله از اسباب انحلال قرارداد است؛ اما منصرف از بطلان فسخ و اقاله قرارداد امری ناشی از اراده یک طرفه و یا دلیل قانونی است اما انفساخ نوعی از انحلال است که به اراده مرتبط نمی‌شود ولی ناشی از اسباب و عللی است که خارج از اراده طرفین در خصوص قرارداد ایجاد می‌شود. در نتیجه اگر موضوع قرارداد حکماً و یا عملاً تلف شود چنین قراردادی به خودی خود منحل می‌شود که به آن انفساخ می‌گویند. بعنوان مثال ماده ۴۸۳ قانون مدنی گفته است که اگر در مدت اجاره عین مستاجر کلاً یا بعضاً تلف شود قرارداد اجاره منفسخ می‌شود. اعراض از حق در حکم تلف شدن مورد قرارداد است و قرارداد انتقال فناوری منفسخ می‌شود که آثار متعددی دارد.

اثر اعراض و عدم تمديد اعتبار نسبت به اشخاص ثالث

اگر فناوری به موجب قراردادی به ثالث منتقل شده باشد، اعراض از آن می‌بایست با اجازه ثالثی که نسبت به حقوق حق عینی دارد، صورت گیرد.^{۱۲} انتقال‌دهنده در قرارداد انتقال فناوری، فناوری را در قبال عوض به گیرنده منتقل کرده، در نتیجه به موجب منع قانونی تبصره فوق‌الذکر و اصل ۱۴۰ قانون اساسی و قاعده لاضرر انتقال‌دهنده نمی‌تواند حق خود را وسیله اضرار به غیر قرار دهد و به ضرر انتقال‌گیرنده اقدام نماید. در صورت ورود ضرر مستند به ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی باید از عهده خسارات وارده برآید. مگر اینکه در قرارداد منعقد پیش‌بینی شده باشد که اعراض توسط انتقال‌دهنده نیازی به مجوز انتقال‌گیرنده ندارد که در این صورت نیازی به اخذ اجازه از گیرنده نمی‌باشد. در صورت اجازه از طرف قرارداد و یا پیش‌بینی در قرارداد انتقال فناوری منفسخ می‌شود که اثر آن نسبت به آینده است و حقوق و منافع استیفا شده نسبت به گذشته برای طرفین مشروع و قانونی بوده است.

اثر اعراض نسبت به ثالث را در دو حالت مورد بررسی قرار می‌دهیم، در حالت اول ثالث به عنوان مصرف‌کننده کالاهای تولید شده توسط گیرنده‌ی قرارداد انتقال فناوری می‌باشد که هزینه‌های ناشی از انتقال نیز به نوعی به ثالث تحمیل می‌گردد. از آنجاکه اثر اعراض نسبت به آینده است و تأثیری در گذشته نخواهد داشت، ثالث نمی‌تواند بابت آنچه پرداخته است به گیرنده رجوع نماید. در حالت دوم ثالث بعنوان نقض‌کننده حقوق انحصاری می‌باشد که نسبت به او دعوی حقوقی یا کیفری مطرح شده است.^{۱۳}

با توجه به اثر اعراض که نسبت به آینده است در وضعیت ثالث تأثیری نخواهد داشت، چرا که در دعوی کیفری عناصر جرم نقض حقوق مذکور در زمان وقوع جرم محقق گردیده‌اند و اعراض صرفاً می‌تواند از جهات تخفیف مجازات شود. در دعوی حقوقی نیز زمانی که نقض حقوق توسط ثالث انجام شده اعراض تأثیری نخواهد داشت. با این همه چنانچه فرض اضرار به ثالث علی‌رغم موارد برشمرده امکان پذیر باشد اگر اضرار سبب اصلی اضرار به ثالث باشد باید با استناد به منع اضرار به غیر و منع سوء استفاده از حق و لزوم جبران خسارت و قانون مسئولیت مدنی با وجود اثبات ارکان مسئولیت مدنی (فعل زیان‌بار و رابطه سببیت بین فعل و ضرر) امکان مطالبه خسارت توسط ثالث وجود خواهد داشت.

اثر انقضای مدت اعتبار گواهی‌نامه نسبت به طرفین قرارداد

دارنده گواهی‌نامه در مدت‌های مذکور در قوانین مربوطه دارای حقوق انحصاری تحت حمایت قانون می‌باشد که می‌تواند شخصاً از حقوق بهره‌بردار یا مجوز استفاده از آن را به شخص ثالث بدهد. در زمان انعقاد قرارداد طرفین می‌بایست به مدت زمان حمایت توجه نمایند و مدت قرارداد را به گونه‌ای تعیین کنند که در اثنای مدت قرارداد، مدت اعتبار گواهی‌نامه منقضی نشود و فناوری از حالت انحصاری خارج نگردد، چرا که با خارج شدن فناوری از حالت انحصار عموم افراد می‌توانند بدون پرداخت عوضی به مالک فناوری از آن بهره‌برند، و انعقاد قرارداد و پرداخت عوض برای فناوری که دیگر انحصاری نیست

^۱ تبصره ۱ ماده ۴۴ آیین‌نامه قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری

^۲ ماده ۶۱ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری

عملی دور از ذهن خواهد بود. حال اگر قرارداد انتقال فناوری مازاد برمدت اعتبار گواهی‌نامه منعقد شده باشد قرارداد بسته به شرایط منفسخ یا باطل می‌گردد.^{۱۴}

اگر انقضای مدت به دلیل تغییر قوانین باشد که اثر فوری آن برمدت اعتبار گواهی‌نامه تاثیرگذار می‌باشد و عطف به ماسبق می‌شود و قرارداد انتقال فناوری منفسخ می‌گردد؛ اما اگر دارنده گواهی‌نامه با اطلاع از مدت انقضا نسبت به انعقاد قرارداد اقدام و مدت قرارداد را زمانی مازاد بر مدت اعتبار گواهی‌نامه تعیین کند قرارداد نسبت به مازاد غیر نافذ است زیرا نسبت به امری قرارداد منعقد کرده است که سمت و اختیار نداشته است و چنانچه مدت اعتبار گواهی‌نامه توسط مرجع صلاحیتدار تمدید شود قرارداد مزبور تنفیذ می‌شود و در غیر اینصورت قرارداد باطل می‌شود. با این حال اگر مدت قرارداد به هر یک از دلایل فوق منفسخ و یا باطل شود اثرش نسبت به آینده است و قرارداد در زمان اعتبار مدت قانونی و مطابق مواد ۲۱۹ و ۲۲۰ قانون مدنی نسبت به طرفین و قائم مقام قانونی آن‌ها دارای اثر قانونی است.

اثر انقضای مدت اعتبار گواهی‌نامه نسبت به اشخاص ثالث

تا زمانی که فناوری بعنوان حقوق انحصاری متعلق به دارنده گواهی‌نامه تحت حمایت است، و دارنده حقوق را به گیرنده واگذار کرده و گیرنده با تولید کالا بر ثالث بعنوان مصرف‌کننده کالا هزینه‌هایی تحمیل می‌نماید؛ اما زمانی که مدت حمایت منقضی گردد حقوق انحصاری منتفی می‌شود و از حالت انحصاری خارج می‌گردد. در نتیجه هزینه‌ای نیز بر ثالث تحمیل نخواهد گردید، که حق رجوعی برای وی ایجاب نماید. در حالی که علیه ثالث بعنوان ناقض حقوق انحصاری در مدت حمایت دعوی مطرح شده باشد اعم از دعوی کیفری و حقوقی، انقضای مدت حمایت در دعوی مذکور تاثیری نخواهد داشت. با اثبات نقض در دعوی مذکور ثالث محکوم می‌گردد.^{۱۵}

اثر بطلان گواهی‌نامه صنعتی بر روابط طرفین قرارداد انتقال فناوری

اصل بر صحت معاملات است مگر موجبات بطلان معامله محرز شود. بطلان قرارداد یا یک عمل حقوقی بدین مفهوم است که مبنای ایجاد آن اساساً قانونی و صحیح نبوده است. ماده ۱۹۰ قانون مدنی در ۵ بند شرایط اساسی صحت معامله را برشمرده است؛ بنابراین هر معامله و عمل حقوقی که فاقد شرایط مزبور باشد به معنای آن است که اصولاً ایجاد نشده است، بنابراین چون مبنای ایجاد آن فاسد بوده اثر صحیح بر آن مترتب نخواهد بود؛ بنابراین با عنایت به ماده ۱۹۰ قانون مدنی بطلان علل متعددی دارد. ممکن است طرفین قصد و رضای معامله را نداشته باشند، چنانچه طرفین قصد انجام معامله را نداشته باشند یا قصد حاصله بر مبنای دلایل قانونی ایجاد نشده باشد آن معامله اصولاً ایجاد نگردیده است. فقدان قصد می‌تواند به دلایل قانونی باشد مثل اینکه شخصی در نوع جنس و مقدار معامله دچار اشتباه شود و یا در معاملاتی که شخصیت طرف عقد علت عمده معامله است یکی از طرفین در شخصیت طرف دیگر اشتباه کند و علاوه بر آن موضوع عقد امری باشد که اصولاً این انعقاد قرارداد در آن خصوص قانوناً امکان‌پذیر نباشد. همینطور ممکن است، موضوع توافق طرفین متلاقی نشود زیرا باید یک طرف عقد چیزی را اراده کند که طرف دیگر عقد هم آن را اراده کرده باشد و به عبارت دیگر وحدت قصد طرفین مسلم باشد. همچنین امور دیگری هم می‌تواند سبب بطلان عقد باشد چنان که طرفین علم کافی در مورد معامله نداشته باشند به عبارت دیگر مورد معامله مجهول یا مردد باشد و یا این که شروطی ضمن عقد پیش‌بینی می‌شود که منجر به جهل معامله باشد اینها همه مواردی است که نهایتاً سبب می‌شود معامله اساساً منعقد نشود. زمانی که معامله منعقد نگردد حقوق و تعهدات متعاملین نیز ایجاد نمی‌شود. چنانچه طرفین معامله‌ای انجام بدهند و بعداً کشف گردد که آن معامله باطل است همه حقوق و منافع کسب شده از آن معامله فاقد مبنای قانونی است. از این رو باید گفت که اگر گواهی‌نامه به علت فساد در زمان صدور باطل شود اثر کشف بطلان قهقرایی است و ناظر به گذشته است؛ و هرگونه حقوق و منافع تحصیل شده ناشی از معامله باطل از مصادیق دارا شدن غیرعادلانه و استیفای ناروا است. در نتیجه اگر مستنداً به معامله باطله، قراردادی با اشخاص ثالث منعقد شده باشد اموال دریافتی از آن‌ها مسترد می‌شود و خسارت وارده بر وی جبران خواهد گردید.

۰۱ ماده ۲۲۳ قانون مدنی (معامله‌ای که واقع شده است محمول برصحت است تا فساد بطلان آن معلوم شود).

۰۲ دکتر محمود صادقی و مهدی امینی، موجبات و آثار ابطال گواهی‌نامه‌ی اختراع، ۱۳۹۱

۱۵ _ دکتر محمود صادقی و مهدی امینی، موجبات و آثار ابطال گواهی‌نامه‌ی اختراع، سال ۱۳۹۱

همانگونه که در قسمت ابطال گواهی‌نامه بیان شد اسباب بطلان به دو دسته تقسیم می‌شود. دسته اول اینکه صدور گواهی‌نامه قانونی بوده اما در زمان تمتع اقداماتی انجام بشود که منجر به ابطال گواهی‌نامه گردد. دسته دوم اینکه ابطال به دلیل فساد در زمان صدور بوده است که هر یک دارای آثار حقوقی متفاوت می‌باشند. فرض کنیم دارنده گواهی‌نامه به موجب قرارداد (لیسانس، جوینت و نچرو...)، فناوری را به گیرنده منتقل می‌کند. متعاقب انعقاد محرز می‌شود جهات بطلان گواهی‌نامه در زمان صدور آن وجود داشته اعم از اینکه شرایط اساسی جهت صدور موجود نباشد و یا دارنده گواهی‌نامه، مالک واقعی نبوده باشد. حال اگر گیرنده اقدام به تولید کالا نموده باشد، و با فروش کالای خود به ثالث هزینه‌هایی تحمیل کرده باشد، باید بررسی کرد رای قطعی بطلان گواهی‌نامه چه اثری بر قرارداد مذکور و طرفین عقد و اشخاص ثالث دارد.

احدی از عوضین در قرارداد مذکور، فناوری (حقوق انحصاری ناشی از گواهی‌نامه معتبر) است. نمی‌توانیم قایل بر این باشیم که این حقوق عنوان وصف را دارند، چراکه وصف یک شیء عبارت است از عوارض خارج از ذات ولی وابسته به آن که در ارزش اقتصادی آن تأثیری ندارد؛ اما این حقوق انحصاری همان ماهیت عرفی و حقوقی است که شیء با آن عنوان شناخته می‌شود و هویت و ذات آن را تشکیل می‌دهد و در ارزش اقتصادی آن مؤثر است. اگر گواهی‌نامه مربوطه باطل شود مثل آن است که از ابتدا هیچ گواهی‌نامه‌ای صادر نشده است، و گواهی‌نامه غیر معتبر و باطل نمی‌تواند حقوقی را به دارنده‌ی آن اعطا نماید تا بتواند آن را به موجب قراردادی به گیرنده واگذار کند. در صورت ابطال گواهی‌نامه با وحدت ملاک از ماده ۳۵۳ قانون مدنی، قرارداد انتقال فناوری بعلت موجود نبودن موضوع قرارداد باطل می‌گردد.^{۱۶} بطلان به علت فساد در زمان صدور اثر قهقرایی دارد و به گذشته سرایت می‌کند و طرفین قرارداد در حالت قبل از انعقاد قرار می‌گیرند، از آنجا که عقد فاسد اثری در تملک ندارد هر کدام از طرفین می‌بایست عوضینی را که دریافت نموده‌اند مسترد دارند. هم‌چنین منتقل‌البه با حسن نیت حق تقاضای ضرر و زیان ناشی از این قرارداد باطل را دارد. نکته قابل توجه این است که گیرنده عوضی را که به دهنده پرداخته است در فروش کالاهای خود از ثالث دریافت می‌دارد و در زمان بطلان قرارداد مجدداً بابت وجوه پرداختی، به انتقال‌گیرنده رجوع می‌نماید و این سبب دارا شدن بلاجهت انتقال‌گیرنده می‌شود.^{۱۷} حال اگر علت بطلان در زمان صدور نباشد و متعاقب صدور اقداماتی انجام شود که منجر به بطلان شود همه اعمال حقوقی قبل از ابطال صحیح است چون صدور گواهی‌نامه بصورت قانونی و مشروع بوده است و مورد حمایت قانون‌گذار بوده است؛ و از تاریخ بطلان گواهی‌نامه قرارداد انتقال فناوری منفسخ می‌شود. پس از انفساخ عوضین عبارتی حقوق و یا معادل آن باید به طرفین مسترد گردد. لیکن حقوق و منافع استیفا شده قبل از فسخ متعلق به متعاملین می‌باشد، زیرا مطابق قرارداد قانونی و در زمان مالکیت مشروع آن‌ها منعقد شده است.

نهایتاً اینکه اثر بطلان بسته به سبب آن متفاوت است. چنانچه بطلان در نتیجه غیرقانونی بودن صدور گواهی‌نامه باشد اثر بطلان عطف به ماسبق می‌شود و اثر قهقرایی دارد. بدین ترتیب تمامی حقوق و منافع کسب شده ناشی از آن غیرقانونی و نامشروع است و باید به مالکین اصلی آن‌ها مسترد گردد. اگر دارنده گواهی‌نامه با تقلب نسبت به قانون یا هر رفتار مکارانه اقدام به اخذ گواهی‌نامه کرده باشد مسئول جبران هرگونه ضرر به طرف قرارداد می‌باشد. در واقع می‌توان این مورد را از موارد ضمان قهری دانست و خسارت‌های وارده را ناشی از تسبیب فرض کرد. با این حال اگر طرف قرارداد نیز با ثالث قراردادی منعقد کرده باشد او نیز مسئول جبران خسارت می‌باشد مگر اینکه متعامل قرارداد دارای حسن نیت باشد. در چنین فرضی نحوه و چگونگی جبران ضرر و نیز ترمیم ضررهای وارده به او نیز متفاوت است که این امر بستگی به احراز حسن نیت دارد. با این حال در چنین مواقعی باید اصل را بر وجود حسن نیت طرف قرارداد دانست؛ اما در خصوص دارنده گواهی‌نامه وضع متفاوت است و نمی‌توان سخن از حسن نیت او گفت مگر اینکه فرض را بر اموری بگذاریم که دارنده واقعا از متقلبانه بودن اسباب صدور بی اطلاع بوده است. هر چند جهل به قانون مسموع نیست و این دارنده گواهی‌نامه باطل است که باید ثابت کند که سوء نیت در اخذ گواهی‌نامه نداشته است که در اینصورت چگونگی وقوع تسبیب و جبران خسارت متفاوت خواهد بود.

۱. ماده ۳۵۳ قانون مدنی: (هرگاه چیز معین به عنوان جنس خاصی فروخته شود و در واقع از آن جنس نباشد، بیع باطل است).

۲. ماده ۳۶۵ قانون مدنی: (بیع فاسد اثری در تملک ندارد).

اثر بطلان گواهی‌نامه نسبت به اشخاص ثالث

انتقال حقوق ناشی از گواهی‌نامه باطل به اشخاص ممکن است سبب ضرر و زیان به افرادی غیر از طرفین قرارداد بشود. با عنایت به منع ایفای ناروا و منع دارا شدن غیرعادلانه و اصل امر فاسد فاقد اثر صحیح است و مستند به ماده یک قانون مسولیت مدنی، باید تمامی ضررهای وارده که سبب آن صدور گواهی‌نامه برخلاف قانون و نهایتاً ابطال آن بوده است جبران شود. یک مورد آن وقتی است که ثالث مصرف‌کننده کالاهای تولید شده توسط گیرنده قرارداد انتقال فناوری بوده است، که در این صورت اگر خسارتی از بابت بطلان گواهی‌نامه به وی وارد شده می‌تواند به موجب قانون مسولیت مدنی مطالبه خسارت نماید، که به این ترتیب از دارا شدن بلاجهت انتقال‌گیرنده نیز جلوگیری می‌گردد. مورد دوم زمانی است که از شخص ثالث بعنوان نقض کننده حقوق گواهی‌نامه شکایت شده است اعم از حقوقی کیفری، اگر در مراحل دادرسی رأی بطلان گواهی‌نامه قطعی گردد، در دعوی حقوقی مبنی بر نقض حقوق دارنده حکم به حقی خواهان صادر می‌گردد و اگر شکایت کیفری باشد قرار منع تعقیب و یا حکم براءت صادر خواهد شد؛ اما اگر رأی بطلان زمانی قطعی شود که ثالث به جهت نقض حقوق دارنده محکوم شده باشد با استناد به مواد مربوط به اعاده دادرسی در قوانین آیین دادرسی مدنی و کیفری جهات اعاده فراهم می‌گردد.

اصولاً باید گفت اشخاص ثالث در خصوص مواجهه با گواهی‌نامه باطل دارای حسن نیت هستند زیرا با عنایت به حسن نیت اعمال اداری باید فرض را بر این گذاشت که هر گواهی‌نامه‌ای که از مرجع صالح صادر می‌شود صحیح و قابل استناد است. از این رو نمی‌توان فرض سوء نیت را برای ثالث پیش‌بینی کرد. در نتیجه اشخاص ثالث اطراف با حسن نیت قرارداد محسوب می‌شوند و از این رو نباید ضررهای وارده به آن‌ها جبران نشده باقی بماند. اصل لزوم جبران ضرر اقتضا دارد تا اخذ کننده گواهی‌نامه ناشی از اسباب غیرقانونی تمامی ضررهای وارده به ثالث را جبران کند و عوض دریافت شده از ثالث را مسترد کند. مبنای این امر را دلایل متعددی توجیه می‌کند. اینکه آثار یک امر فاسد و غیرقانونی الزاماً فاسد است لذا فرد دارای گواهی‌نامه باطل هر عوضی که از اشخاص ثالث دریافت نموده استیفای نارواست و دارا شدن غیرعادلانه محسوب می‌شود که موارد مذکور به موجب اصول و قواعد اولیه قانونی و احکام مصرح قانون مدنی منع شده است.

نتیجه گیری

قرارداد انتقال فناوری یکی از روش‌های کسب و استفاده و مصرف از دست یافته‌های فناوری حتی در عرصه بین‌المللی در میان کشورهاست. انتقال فناوری به روش‌های گوناگونی انجام و موجب انعقاد قراردادهای متفاوتی می‌گردد. از این رو برای انتقال فناوری از روش خرید حق صنعتی استفاده می‌کنند. خرید یکی از ساده‌ترین شکل‌های انتقال فناوری است که نتیجه آن انتقال کامل حقوق انحصاری مربوط به یک حق صنعتی به دیگری است و در نتیجه‌ی آن، رابطه صاحب حق با هم قطع می‌گردد و تماماً به انتقال‌گیرنده منتقل می‌شود. علاوه بر آن انتقال حق امتیاز هم یکی از طرق معمول انتقال تمام یا بخشی از آن است که صاحب حق در مدت معینی به دیگری اجازه تمتع می‌دهد با این حال اگرچه این دو روش‌های انحصاری نیستند، اما رایج‌ترین شیوه‌ها به شمار می‌روند. یکی از مهم‌ترین موارد در خصوص حقوق حاکم بر مالکیت صنعتی زوال حق صنعتی است آن هم زمانی که موضوع قرارداد انتقال فناوری باشد. زوال حق دارای اسباب و آثار متفاوتی است. گاه ممکن است زوال در اثر بطلان باشد این در صورتی قابل تصور است که اسباب ایجاد حق قانونی نباشد. قانونی نبودن سبب بدین مفهوم است که حق به طریق غیر قانونی و یا متقلبانه کسب شده باشد. در صورت کشف سبب بطلان این حق زایل می‌شود. گاه زوال حق در نتیجه اراده یا اعمال یک حق قانونی است، ممکن است صاحب حق از آن اعراض کند و یا به دلیل قانونی حق ایجاد شده مرتفع و ساقط شود در نتیجه کشف بطلان اسباب ایجاد حق باشد، اثر آن نسبت به گذشته است و عوضینی که طرفین قرارداد دریافت نموده اند باید مسترد گردد و در نتیجه اگر به حقوق اشخاص ثالث خللی وارد کند باید جبران شود. چون هر حقی که به علت مدارک متقلبانه به دست آمده باشد نامشروع و منجر به دارا شدن غیرعادلانه می‌گردد و از مصادیق ایفای ناروا محسوب می‌شود، لذا از اسباب ضمان قهری است و وارد کننده ضرر مکلف به جبران همه ضررهایی است که سبب و علت آن چنین امری بوده است؛ اما اگر زوال حق ارادی باشد مثل اینکه صاحب حق از آن اعراض کند یا گواهی‌نامه به دلیلی بعد از صدور ابطال گردد، اثر آن نسبت به آتیه است در این صورت حقوق و منافع ایجاد شده در گذشته متعلق به صاحب حق یا بهره‌دار آن است و تا

زمانی که بهره برداری از آن مطابق قانون بوده اموال و حقوق مکتسبه معتبر و شخص ثالث به منظور جبران ضرر حق رجوع به انتقال گیرنده را نخواهد داشت.

با توجه به تحقیق انجام شده قانون‌گذار در پی آن بوده است تا با حمایت از حق مالکیت صنعتی اولاً راه‌هایی را پیش‌بینی کند که منجر به بهره‌مندی مالی و انحصاری از حق بشود. این امر در سرمایه‌گذاری خارجی و نیز در تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری و بهسازی اقتصاد و فضای کسب و کار اهمیت دارد. علاوه بر آن قانون‌گذار در پی آنست تا از رقابت مکارانه در این خصوص جلوگیری می‌کند و با انحصاری کردن بهره‌مندی از مزایای حق مالکیت صنعتی تلاش کرده است تا هم محصول و خدمت ارائه شده کیفیت و مطلوبیت خاص را دارا باشد و هم اشخاص ثالث بطور غیرعادلانه و بر خلاف موازین رقابت به دست مایه تجاری و ابتکارات و اختراعات دیگران دسترسی پیدا نکنند. این دو امر می‌تواند منجر به تجاری‌سازی اختراعات گردد، از صنایع و خدمات داخلی حمایت کند و مانع رقابت‌های غیرعادلانه شود و علاوه بر آن خدمات علمی و اختراعات داخلی در بازار بین‌المللی حمایت کند.

کنوانسیون‌های متعدد از جمله پاریس و تریپس از حقوق معنوی و صنعتی در تجارت و رقابت‌های بین‌المللی حمایت می‌نماید که دولت جمهوری اسلامی ایران به برخی از کنوانسیون‌ها ملحق شده است. لذا الحاق ایران به کنوانسیون‌های حمایت‌کننده از حقوق مالکیت صنعتی از موارد مؤثر و مهم می‌باشد که می‌تواند حمایت همه کشورهای هم پیمان از موضوعات حقوق مالکیت صنعتی اتباع ایران در سراسر کشور تضمین کند. لذا پیشنهاد می‌گردد نسبت به الحاق این کنوانسیون‌ها اقدام مؤثری به عمل آید. پیشنهاد بعدی اینکه به نظر می‌رسد با توجه به گسترش موضوعات حقوق مالکیت صنعتی و بسط و توسعه مراودات اقتصادی و بهره‌گیری از فناوری نوین پیش‌بینی راهکارهای مناسب حمایتی جهت تعیین و تعریف ماهیت حقوقی قراردادهای انتقال فناوری و تقویت قوانین خاص حاکم بر آن‌ها ضروری به نظر می‌رسد که علاوه بر یکنواخت‌سازی با کنوانسیون‌های بین‌المللی از حقوق شهروندان ایرانی در این خصوص در داخل و خارج از کشور حمایت شود و نظارت قانونی متناسب جهت حل اختلافات و منازعات در این خصوص انجام گیرد. درنهایت جهت جبران ضررها و خسارات وارده در این خصوص پیش‌بینی سازوکارهای قانونی که متضمن سرعت و دقت باشد تا خسارات اشخاص و متعاملین در این خصوص رعایت گردد پیشنهاد میشود. لذا می‌توان با صدور آرا وحدت رویه قضایی نسبت به سازوکارهای متناسب اقدام نمود و یا قوانین متناسب با آن‌را تصویب کرد.

منابع فارسی

کتاب:

- احسنی افروز، محمد، قرارداد انتقال تکنولوژی، تهران نشر دادگستر، جلد ۱، چاپ دوم دی ماه ۱۳۹۶.
- امامی اسدالله، حقوق مالکیت صنعتی، انتشارات میزان، جلد ۱، بهار ۱۳۹۶
- رهبری، ابراهیم، حقوق انتقال تکنولوژی، نشر سمت، چاپ ۱۳۹۹، ۱
- شیخی مریم، اصول حقوق مالکیت فکری، نشر میزان، چاپ ۱۳۹۴
- شهیدی، مهدی، تشکیل قراردادها و تعهدات، نشر مجد، ۲ دی ۱۳۹۸
- شمس، عبدالحمید، حقوق مالکیت بر علائم تجاری و صنعتی، نشر سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی و دانشگاه‌ها (سمت)، چاپ اول، پاییز ۱۳۸۲
- صالحی، ذهاب، جمال، حق اختراع، نگرشی تطبیقی، نشر جنگل، چاپ ۱۳۸۸
- کاتوزیان، ناصر، اعمال حقوقی، قراردادها، نشر گنج دانش، چاپ ۱۴۰۰
- کاتوزیان، ناصر، عقود معین، نشر گنج دانش، جلد ۴، چاپ ۱۴۰۰
- کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، نشر گنج دانش، جلد ۲، چاپ ۱۴۰۰
- کاتوزیان، ناصر، الزام‌های خارج از قرارداد، مسئولیت مدنی، تهران، انتشارات و دانشگاه تهران، جلد ۱، چاپ دوم،

- میر حسینی، سید حسن، کتاب حقوق طرح‌های صنعتی، نشر میزان، جلد اول، بهار ۱۳۹۵
- میر حسینی، سید حسن، حقوق اختراعات، نشر میزان، چاپ ۲، ۱۳۹۵
- محقق، داماد، سید مصطفی، قواعد فقه، بخش مدنی ۲، مرکز نشر علوم اسلامی، چاپ ۵۸، ۱۴۰۰
- میر حسینی، سید حسن، مقدمه‌ای بر حقوق مالکیت معنوی، نشر میزان، چاپ ۲ با تجدید نظر ۱۳۸۵
- محمودی، اصغر (۱۳۹۳)، حقوق انتقال تکنولوژی، نشر جنگل، چاپ ۱۳۹۳
- وکیل، امیرساعتد، حمایت از مالکیت فکری در سازمان جهانی تجارت و حقوق ایران، انتشارات مجد، چاپ ۱، ۱۳۸۳
- امامی، حسن، حقوق مدنی، نشر مجد، جلد ۱، چاپ ۱۳، ۱۳۸۸

مقالات:

- انصاری، مهدی، «قرارداد بین‌المللی لیسانس تکنولوژی» مجله حوزه و دانشگاه، سال یازدهم، ش ۴۴، ۱۳۸۴.
- برهمند، افشار، قرارداد لیسانس و جایگاه آن در قرارداد انتقال تکنولوژی، کارشناسی ارشد حقوق خصوصی واحد علوم تحقیقات سیرجان
- باقری، محمود، گودرزی، مریم، (۱۳۸۸) مقایسه نظام حمایتی اسرار تجاری و نظام حق اختراع، فصلنامه حقوق دوره ۳۹، شماره ۱، ص ۱-۱
- بختیاروند، مصطفی، برادران سنجک، حمید، قرارداد مجوز بهره‌برداری انحصاری، از حقوق مالکیت صنعتی، مجله مطالعات حقوقی، پاییز ۱۳۹۴، دوره هفتم، شماره ۳، علمی - پژوهشی
- جعفرزاده میرقاسم، محمودی اصغر. (۱۳۸۴). شرایط ماهوی حمایت از حق اختراع از نگاه رویه قضایی و اداره ثبت اختراعات. مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۴۲.
- جعفرزاده میرقاسم، محمودی اصغر. (۱۳۸۵). نظام بین‌المللی ثبت اختراع، زمینه‌ها و ضرورت‌ها. تحقیقات حقوقی، شماره ۱۳۸۵.
- روحی زاده علی، عباس تبار فیروزجاه مجید. (تابستان ۱۳۹۶). تاثیر ابطال گواهی‌نامه ثبت اختراع در اثر فقدان تازگی و گام ابتکاری بر وجوه پرداختی در قرارداد لیسانس. فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، سال ششم، شماره بیستم.
- زارع، علی مختاری، محمد رضا، الگوهای قرارداد انتقال تکنولوژی، دانشنامه حقوق و سیاست، شماره ۲۰، پاییز و زمستان ۱۳۹۲
- شهیدپور و مزارعی، مجتبی علی، تحلیل حقوقی عوامل محدود کننده قرارداد های انتقال تکنولوژی، کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی ۱۳۹۴
- صادقی، محمود، احسنی فروز، محمد، عیسائی طفرشی جعفرزاده میرقاسم، تهدات و الزامات طرفین در قرارداد انتقال فناوری و تطبیق آن با حقوق ایران، کامنلا و برخی نظام های دیگر. ۱۳۸۹-۱۳۹۰
- صالحی، حمیدرضا، آثار مورد حمایت در حقوق مالکیت صنعتی ایران با رویکردی بر کنوانسیون پاریس، فصل نامه تخصصی پارک ها و مراکز رشد، سال هشتم، شماره ۳۲، پاییز ۱۳۹۱.
- صادقی محمود، امینی مهدی. (بهار ۱۳۹۲). موجبات و آثار ابطال گواهی‌نامه حق اختراع. مجله مطالعات حقوق تطبیقی، دوره ۳، ش ۱، ۵۷-۵۵.
- صادقی محمود، خاکپور منصور. (۱۳۸۶). موجبات اعطای مجوزهای اجباری بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری. فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۱، شماره ۴، صص ۱-۱.
- صالحی ذهابی، جمال، حق اختراع، نشر شرکت سهامی انتشار ۱۳۸۸
- محمودی، دکتر اصغر، ویژگی‌های حقوقی قراردادها مجوز بهره‌برداری از مالکیت صنعتی، رساله دوره دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه تربیت مدرس، دفاع شده در سال ۱۳۸۶
- مرادی، عباس، جعفرزاده، میرقاسم، مقاله قاعده اعراض و اثر آن زوال حق اختراع، ۱۳۹۷

- نقی زاده امینی نوری، محمد رضا سارا، رویکردی زمینه محور به چالش‌های انتقال فناوری در قراردادهای بین‌المللی تجاری در ایران، نشریه علمی پژوهشی مدیریت نوآوری، سال ششم، شماره اول، بهار ۱۳۹۶

قوانین

- قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری
- قانون مدنی ایران
- معاهدات و کنوانسیون‌های بین‌المللی
- کنوانسیون اتحادیه آسیایی (OEAB) 1958
- کنوانسیون اتحادیه پاریس ۱۹۸۳
- کنوانسیون برن ۱۸۸۶
- کنوانسیون موسسه ی سازمان جهانی مالکیت معنوی (WIPO)
- قانون انتقال فناوری چین و ویتنام

منابع انگلیسی

- see, Licensing Guide for Developing Countries, Geneva 1977, (WIPO), P18,n.11.
- Article 11: [inventions, utility Models, Industrial Designs, Marks: Temporary protection at Certain International Exhibition] ;(1) the countries of the Union shall, in conformity with their domestic legislation, grant temporary protection to patentable invention, utility models, industrial designs, and trademarks, in respect of goods exhibited at official or officially recognized international exhibitions held in the territory of any of them.
- WIPO Model Law for Developing countries on invention, & See Michael Blankeney, Legal Aspect of the Transfer of Technology to Developing countries, Oxford 1989.
- See, Jean-Marie Deleuze, OP.Cit, 1st English Edition, Translated by: John.
- Gilies B.A., LL. (Toronto), D.E.A. (Paris), Compu – Mark 1981, p.123.
- The Bern Convention for the Protection Of Literary and Artistic Work Bureau International Industrial Property (BIRPI)
- Noel Byrne & Amanda McBratney, op.cit, p 143
- See Gregory J. Battersby & Charles W. Grimes, op.cit, p425
- Steven D. Anderman & John Kallaugh, Transfer Technology & the New Competition Rules, 2006, p.10
- See, Noel Byrne, & Amanda McBratney, OP, cit, p25 & English High Court Patents Court 1981. Fsr 337
- Noel Byrne and Amanda McBratney, Licensing Technology, 3rd Edition, Jordans Publishing Limited, 2005, p79.
- Article 22: protection of Geographical. Geographical Indications. Trips Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Right 2
- Management of Technology, Selected Discussion Papers Presented at the Vienna Global Forum, 29-30 May 2001, UNIDO, Vienna 2002
- Manual on Technology Transfer Negotiation, UNIDO Vienna, 1996
- WIPO Intellectual Property Handbook, Policy, Law and Use Geneva 2001